

## OBLJETNICE

## Nikola Faller

(1862 — 1938)

Hubert Pettan, Zagreb

Prošle godine (1987) navršilo se 125 godina od rođenja, a ove godine 50 godina od smrti veoma zaslužne, vrijedne i svestrane ličnosti — Nikole Fallera.



Nikola Faller (1862 — 1938)

Rođen je u Ivancu u Hrvatskom Zagorju 22. 4. 1862, gdje je njegov otac — također Nikola — bio erarijalni pravni savjetnik i prvi učitelj glasovira svog sina; majka Valerija rođena je Oršić. Gimnaziju (5 razreda) polazi u Varaždinu. God. 1877. obitelj se preselila u Zagreb, a već dvije godine kasnije (26. 9. 1879) angažiran je u kazalištu kao zborovođa i korepetitor solista. Slijedeće godine maturira te se upisuje na Pravni fakultet. Kao vrstan glasovirač već je i prije korepetirao s pojedinim pjevačima, te nastupa kao glasovirač i kao pratilac na koncertima.

Od 2 — 30. 6. 1883, zagrebačko kazalište izvodi u Karlovcu u 15 večeri 9 opereta i I. čin opere *Marta*, sve pod vodstvom Fallera, a u lipnju 1884. u Osijeku, također pod ravnanjem Fallera 6 opera (*Faust*, *Pustinjakovo zvono*, *Ruy Blas*, *Traviata*, *Boisyska vještica*, *Zrinjski*) i 1 operetu (*Đak prosjak*).

Godišta 1884/5. i 1885/6. studira na konzervatoriju u Beču, između ostaloga kontrapunkt kod Brucknera, a glasovir kod našeg J. Epsteina; u Beču počinje skladati. U jesen 1886. odlazi na konzervatorij u Pariz gdje studira kompoziciju kod Masseneta, kontrapunkt kod Delibesa, a glasovir kod Guirauda. U Londonu proučava osobito crkvenu glazbu.

Podkraj godišta 1886/7. (28. 9. 1887) Faller, sada u svojstvu »novoangažovanog kapelnika«, dirigira osmu izvedbu Zajčeve nove opere *Gospođe i husari*. Uz to djeluje od (1887/8 — 1888/9) i kao učitelj glasovira u glazbenoj školi Zemaljskog glazbenog zavoda. Godišta 1887/8. dirigira 6 opera i 7 opereta.

Kad je krajem godišta 1888/9. nakon 19 godina uspješnog rada pod vodstvom Zajca prvi put došlo do prekida u radu zagrebačke opere (1889/90 — 1893/94), prema »Narodnim novinama« od 5. 4. 1889. sastavljen je od gradskih zastupnika posebni odbor, kako bi se gradskom pomoći opera ipak održala. I Faller je ponudio da bi uz povećanu gradsku subvenciju na 16.000 forinti uzdržao operu i operetu. Tražio je da bude posve samostalan, a izvodio bi tri operne predstave tjedno.

Kad je 1889. opera ipak privremeno ukinuta, Faller odlazi u Split za zborovodu Hrvatskog pjevačkog društva »Zvonimir«. Uz to je podučavao na gimnaziji i realci te vodio narodnu glazbu. Nakon smrti Gjura Eisenhutha, dugogodišnjeg zborovođe hrvatskog pjevačkog društva »Kolo« u Zagrebu, izabran je Faller za zborovodu (1891 — 1902), osim 1894 i 1895.

Od (1. 8 — 16. 9. 1881). djeluje »Hrvatska operna stagiona« pod upravom Ive Hreljanovića. Hreljanović je od (1864 — 1908) učio pjevanje u Zagrebu kod Zajca, usavršio se na bečkom konzervatoriju te je kao ugledan bariton djelovao u Njemačkoj i Švicarskoj. Poslije Miletića bit će četiri godine intendant zagrebačkog kazališta. U navedenom razdoblju izvedeno je 28 predstava (5 opera i 2 operete — izvedene već i prije — i 1 koncertni »program«). Sve ove izvedbe (*Zrinjski*, *Fra đavolo*, *Faust*, *Seviljski brijač*, *Trovator*; *Mali vojvoda*, *Đak prosjak*) dirigirao je Faller, a pjevali su domaći i neki strani pjevači. I sâm Hreljanović nastupao je kao pjevač (*Zrinjski*, Grof Luna u *Trovatoru* i *Valentin* u *Faustu*).

Godišta 1891/2. od (14. 11. 1891 — 3. 4. 1892). Faller je izveo 7 djela: 5 opereta (nove: *Mam'zelle Nitouche* i *Mikado*), 1 operu (*Pustinjakovo zvono*) i 1 balet (*Vila lutaka*) — prvo baletno djelo u izvedbi zagrebačkoga kazališta. Godišta 1892/3. Faller izvodi 3 operete.

Od (15. 5 — 1. 7. 1893) djeluje II. operna stagiona, također pod vodstvom I. Hreljanovića. U 31 predstavi izvedeno je 8 opera, od toga 3 premijere (*Cavalleria rusticana*, *Carmen* i *Lohengrin*, prva u Zagrebu izvedena Wagnerova opera). Faller je dirigirao sve izvedbe osim *Lohengrina* (Pavao Radig) i 7. izvedbe *Carmen*.

God. 1893/94. od (1. 4 — 31. 5. 1894). djeluje treća operna stagiona, ova pod vodstvom Fallera: 33 predstave, 8 djela od toga 3 premijere (*Pagliacci*, *Romeo* i *Julija*, *Mignon*).

Konačno 1894/95. (zadnje godište u staroj zgradi na Markovom trgu) Stjepan Miletić postaje intendant te ponovno uspostavlja operu. Ravnatelj operu je Faller, a II. dirigent Emanuel Pihert. Izvedena su 22 glazbena djela: 13 opera, 5 opereta, 3 baleta i 1 koncert. Prvi put su izvedene 2 opere *Cjelov* i *Tannhäuser* — *Tannhäusera* je dirigirao Faller), 4 operete (među njima *Barun ciganin* i *Boccaccio*), 2 baleta (*Đačka ljubav* i *Kopelija*), a na koncertu *Apolonova himna* (dirigirao Faller). Godišta 1895/96. ravnatelj opere je Franjo Rumpel (do 28. 10. 1896), a dirigenti Faller i Albini. Rumpel je dirigirao 39 predstava, Faller 52, a Albini 74. Od slijedećega godišta (poslije 28. 10. 1896) pa do slijedećeg ukinuća opere (1902) Faller je ravnatelj opere (intendant su po 4 godine Miletić, a zatim Hreljanović). Faller svake godine obogaćuje svoj repertoar nizom za njega novih izvedbi. Oporni repertoar je veoma bogat i raznolik. Osobito je značajna praiizvedba *Porina* V. Lisinskoga 2. 10. 1897. Primjerice 1901/2. izvode se čak tri domaće praiizvedbe (Zajc: *Primorka*, Albini: *Maričon*, Vilhar-Kalski: *Ivanjska kraljica*). Godišta 1898/9. Faller izvodi Perosijev oratorij *Uskrsnuće Lazarovo*.

I s pjevačkim društvom »Kolo« Faller izvodi i veća djela tako npr. koncertno Mascagnijevu operu *Cavalleria rusticana* 1892, odlomke iz *Stabat mater* Rossinija 1893, Verdijev *Requiem* 1896, Zajčev *Oče naš* op. 905, 1898, Dvorakov *Te Deum* 1901 i dr.

Kad je drugi put ukinuta opera (1902 — 1909), kazalište ima svoj mali orkestar koji svira kod dramskih predstava, te Faller ostaje u kazalištu kao dirigent. Njegovom zaslugom Zagreb nije ostao bez operetnih i opernih predstava, pa čak i opernih praiizvedbi. Prvoga godišta (1902/3.) Faller izvodi tri mješovita rasporeda u 4 izvedbe. Od slijedećega godišta (1903/4.) kad Faller izvodi i dirigira 17 glazbenih djela (16 opereta — od toga 4 premijere — i 1 operu — *Pustinjakovo zvono*) u 73 izvedbe, taj broj izvedbi i izvedenih djela raste od godišta do godišta tako da je zadnjega godišta 1908/9. izvedeno u 120 glazbenih predstava 20 djela: 9 opera (od toga 3 premijere — *Ivan Krstitelj*, *Seoski plemić*, *Uskok*), 10 opereta (3 premijere, među njima i *Barun Trenka* s 35 izvedbi u jednom godištu i 1 pan-

tomima *Costin Pierrot*. Do uključivo 1905/6 dirigira Faller sve izvedbe. 1906/7 uz Fallera i M. Holeček, 1907/8. D. Kaiser i D. Bauda, a 1908/9. A. Mitrović. U tom je razdoblju Fallerovim nastojanjem izvedeno 18 opera: 6 hrvatskih (3 praiizvedbe *Priča jedne noći*, *Seoski plemić*, *Uskok*), 2 slovenske, 5 francuskih, 4 talijanskih (1 premijera) i 1 njemačka. Od opernih izvedbi osobito je značajna izvedba *Aide* (1907/8.) s tri gosta, istaknuta hrvatska pjevača koji su djelovali u inozemstvu Mira Korošec, Gabrijele Horvat i Marko Vušković. No i među operetama ima — osim spomenutog *Baruna Trenka* — značajnih premijera *Vesela udovica* (1906/7.) i *Čarvalcera* (1907/8, iste kalendarske godine kad je bila svjetska praiizvedba). Koncertno je 1906/7. hrvatsko pjevačko društvo »Kolo« izvelo u kazalištu pod ravnanjem Fallera Zajčev *Prvi grijeh*.

Dolaskom V. Treščeca na položaj intendanta 1909/10. ponovno je uspostavljena opera koja djeluje bez prekida sve do danas. No Faller je tada umirovljen te odlazi za intendanta kazališta u Osijeku (1910-12). Tamošnja opereta pod njegovim vodstvom tako je napredovala, da je osim u Varaždinu i Opatiji gostovala od (7. 5 — 5. 6. 1911). u Zagrebu i izvela 8 djela (6 za nas novih, 2 već davana u Zagrebu) u 17 predstava. Od 1913/14. i dalje često dirigira kao stalan gost u Zagrebu, tako 1913/14. ciklus od 6 Verdijevih opera (novo uvježban *Othello*), a poslije Albinija *Bogorodičin nakit* te operetu *Deset djevojaka a ni za jednu muža*. Godišta 1914/15. dirigira opere Verdija, a 1915/16. Verdija i Zajca. Godišta 1916/17. ne nastupa. Od 1917/18. dirigira *Luciju Lammermoorsku*, *Bana Legeta*, novo uvježbane opere *Seviljski brijač* i *Faust* i novo uvježbanu operetu *Caričine amazonke*, te koncert Milana Jovanovića uz orkestar. Manje je poznato da je od (1. 9 — 25. 10. 1918) dirigirao u Rijeci u kazalištu Fenice »stagionu« (*Madame Butterfly*, *Manon*, *Rigoletto*, *Traviata* i *Werther*).

Prema Benešićevom »Godišnjaku« Faller i dalje do uključivo 1920/21. nastupa u zagrebačkom kazalištu kao stalni gost, zatim dvije godine bez oznake gosta, a zadnja 2 godišta vodi se kao korepetitor ali nastupa — iako rijetko — i kao dirigent. Godine 1922. (19. 11) dirigirao je koncert Zagrebačke filharmonije s djelima Bizeta predigra *Patrie*, *Massenci Scènes Alsaciennes* i Grieg *Peer Gynt*, *I suite*.

Kasnije je u kazalištu nastupao prigodom nekih svečanih priredbi, a bilo je i nekoliko njegovih jubilarnih predstava: 1920. (40 godina umjetničkog djelovanja, *Faust*), 1925. (45.-obljetnica, *Seviljski brijač*), 1930. (50. god., *Carmen*), 1937. (75. god. rođenja, *Lucija Lammermoorska*).

Dana 18. 2. 1938. bio je operiran, a 28. 2. 1938. je umro. Pokop je bio 2. 3. Sprovod je krenuo iz Hrvatskog narodnog kazališta gdje je lijes bio izložen, a pokopan je na Mirogoju u VIII (u stvari V.) velikom paviljonu arkada desno od ulaza.

Spomenuo sam već u početku Fallerovu svestranost. Mi ćemo ukratko navesti neke njegove djelatnosti i zanimanja. No kad gledamo danas, iz

vremenske udaljenosti treba osobito istaknuti tri područja: dirigent, organizator i povjesničar zagrebačkog kazališta.

O njegovom dirigentskom radu već smo govorili i spomenuli njegov velik repertoar. Fallerov biograf dr. A. Goglia spominje da je kao dirigent nastupio 1902 puta, a dirigirao je 255 djela!

Njegov organizatorski rad dolazi do izražaja i u kazalištu i u raznim društvima, osobito u Hrvatskom pjevačkom savezu. Spomenuli smo ga kao ravnatelja opere, no osobito je važna njegova djelatnost u vrijeme dvaju prekida u radu stalne opere: tri stagione u vrijeme prvog prekida i glazbene izvedbe u vrijeme drugog prekida. Ovamo spada i dvogodišnje vodstvo kazališta u Osijeku. — Hrvatski pjevački savez pokrenut je 1874. Početkom godine 1924. Faller je izabran za predsjednika Saveza. Prvi festival Hp Saveza održan je s velikim uspjehom 1925, drugi je trebao biti održan 1930, ali je bilo onemogućeno, tako da je održan istom 1937. Radilo se na tome da se obustavi djelovanje Saveza, a da se osnuje jugoslavenski pjevački savez, u koji bi se uključila i hrvatska pjevačka društva. Godine 1934. bio je Hrvatski pjevački savez odlukom Kr. banske uprave Savske banovine raspušten, jer da njegov rad prelazi granice odobrenih društvenih pravila. Usprkos žalbe Saveza, ministarstvo unutarnjih poslova potvrdilo je odluku banske uprave. Faller je podnio tužbu Drž. savjetu, koje je uvažilo tužbu i ukinulo rješenje ministarstva.

Faller je redovito sakupljao kazališne plakate zagrebačkog kazališta, dao ih uvezati po godištima, providio popisima i podacima, te je tako nastala opsežna zbirka od 1870—1937, koja je temelj kazališnog arhiva. U časopisu »Kronika« Zavoda za književnost i teatrologiju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti god. IV br. 9—10, Zagreb 1978 (broj posvećen Falleru) tiskane su dvije Fallerove knjige o kazalištu (priredio dr. B. Hečimović): *Repertoire Hrv. zem. kazališta* od 1. listopada 1870. do 31. srpnja 1937, po abecedi naslova izvedenih djela (originalni naslov, vrst, broj činova, pisac, skladatelj, prevodilac, prvi put, posljednji put, davan koliko puta). Imena autora kojima su se djela prikazivala od 1. listopada 1870. do 31. srpnja 1937. (po abecedi pisaca, skladatelja, libretista, priređivača i sl). Treća knjiga *Prilog građi za povijest nar. hrv. kazališta u Zagrebu* (1870. do 1931.) ostala je još u rukopisu. Ona donosi gradivo po godištima (uprava, umjetničko osoblje — datumi I. i posljednjeg nastupa, kalendarski popis predstava, podaci o gostima, turnejama, datumi smrti i druge bilješke).

Napokon spomenimo ukratko ostale djelatnosti: Faller je nastupao kao glasovirač, u mlađim danima kao solist i u komornim sastavima, tijekom cijeloga djelovanja kao pratilac. — Skladao je oko četrdesetak opusa, od 1884. dalje: dvije sonate za gusle i glasovir, sonata za glasovir, gudački kvartet, popijevke i zborovi (*Nadgrobna, U tvom krilu, Hrvatska misa za muški zbor*, op. 33), popratne gla-

zbe za Ogrizovićev komad *Slava njima*, za Tomićevog *Pastorika* i za *Julija Cezara W. Shakespearea*. — Kao pisac: *U Bibliografiji rasprava i članaka Jug. leksikografskog zavoda »M. Krleža«*, Zagreb 1984 (str. 243—245) navedeno je 104 naslova. Od 1912—14 pisao je o opernim izvedbama i koncertima u Zagrebu u listu »Hrvatski pokret«. To je onaj najsretniji slučaj, kad umirovljeni iskusni dirigent piše operne kritike i prikaze. Suradivao je u raznim novinama i časopisima, pisao o Massenetu (»Vijenac« 1913.), Pucciniju (»Sv. Cecilija« 1925. »Glazbeni vjesnik« 1927), *Eindrücke von der Reise* (utišci s opernih izvedbi u Nizzi, Milanu i Mletcima, »Agramer Tagblatt«, 1910) i dr, a osobito su zanimljivi članci o njemu samome; neki su tiskani i po nekoliko puta. Spomenimo samo neke: *Zu meinem 25 jährigen Jubiläum* (»Agramer Tagblatt«, 1909), *Moji dojmovi prigodom premiere Zrinskoga* (»Hrvatska pozornica« 1926/27), 1940/41, »Kazališni list« 1933/34), *Moje intendantovanje u Osijeku od 1910—12* (»Hrvatski list«, Osijek, 1927), *Aus den Erinnerungen eines Musikers* (»Morgenblatt« 1928—30), *Neka govore činjenice. Tok moga života* (»Sklad« 1934), *Mene nikada ne ostavlja moj humor* (»Hrvatski Zagorac«, 1936), *Moja autobiografija* (»Hrv. Zagorac« 1936, »Komedijska« 1937), *Dojmovi s mog jubileja* (»Hrv. Zagorac« 1937), *Iz mojih uspomena* (»Hrv. Zagorac« 1937). Uredio je i *Zbirku hrvatskih i slovenskih muških zborova*, koju je izdalo Hpd. »Kolo«, 1894.

Osim toga Faller se bavio botanikom, sastavljanjem križaljki, a kao hobby spomenimo da je na svojim putovanjima sakupljao jelovnike.

Faller je bio veoma društven čovjek, popularan i omiljen, te su ga zvali »tatek Mikula«. Goglia za nj veli, da je bio širokogrudan čovjek sretna temperamenta, uvijek nasmijan i dobre volje. Za Matoša je Faller neizdani zbornik nevjerojatnih dosjetaka, duhom rođeni Francuz, cijela jedna enciklopedija, pozna svu Evropu, sve glavne evropske jezike, ne ostajući dobar Evropljanin samo svojim znanjem, nego i odgojem, cijelim načinom života, a Miletić u svom »Hrvatskom glumištu« ističe Fallerovu univerzalnu naobrazbu, okretnost, temperament i impulzivnost.

Uzevši sve iznijeto, osobito njegove zasluge za zagrebačko kazalište, nameće se pitanje, kako to da Faller još nema svoje poprsje u Hrvatskom narodnom kazalištu? Spomenute obljetnice bile su zgoda za to. Ja sam pravodobno upozorio neke mjerodavne da se snimi razgovor s tada još živim prof. Matzom, koji je niz godina suradivao s Fallerom u Hrvatskom pjevačkom savezu, da se u kazalištu priredi izložba i postavi poprsje, ali na žalost nisam uspio: nedostatak vremena, nedostatak novca pa i opća apatija učinili su svoje. No bez obzira na obljetnice, ipak barem poprsje među velikanima našega kazališta ostaje naš dug prema zaslužnom Nikoli Falleru.